

פרנס החודש
להחזקת שיעורי התורה
הרב אברהם ב. לוי הי"ד
לזכר נשמת אביו
הרב נחום זצ"ל
נלב"ע כ' תשרי תשכ"ג

נושאי ה'דף' בעלון:

- אמירת עננו בתפילת ערבית**
(תענית י"א) ⚙ ⚙
- תענית חלום בזמנינו**
(תענית י"ב) ⚙ ⚙
- טבילה במקוה של מים חמים**
(תענית י"ג) ⚙ ⚙
- אין מטריחין על הצבור**
(תענית י"ד) ⚙ ⚙
- תקנות החכמים נגד מפקיעי שיעורים**
(תענית ט"ו) ⚙ ⚙
- תענית לרואה ספר תורה שנפל**
(תענית ט"ז) ⚙ ⚙
- תספורת חתן ביום חופתו ובימי השבע ברכות**
(תענית י"ז) ⚙ ⚙

והשבוע בליל:

היכלי הלכה

עליה לרגל

מאת הרה"ג רבי דב לנדא שליט"א

ישמח לב מבקשי ה'

ניתן להשיג את הספר

חגילת תענית

במקור 'מתיבתא'

1800-22-55-66

מאי: 40 ₪

מנוי 'מתיבתא': 30 ₪

מצטרפים היום ל'מתיבתא'

1800-22-55-66

מעבדות - לחירות

שאלה שנשאל הרב אפרים אשרי זצ"ל בתוך גטו קובנא (ש"ת ממעמקים סי' ו) מלמדת אותנו מהי עבדות מצרים עליה קוראים אנו בשבתות האחרונות, וממנה נבין את משמעות לימוד מסכתות סדר "מועד" בהן אנו עוסקים:

"משא גיא ההריגה ועמק הבכא, אסירי עוני וברזל בחושך וצלמוות, בגיטו קובנא שבליטא המעטירה... ובעת תפילת הבוקר, כשהש"ץ ר' אברהם יוסף הי"ד, התחיל לומר את ברכות השחר באימה ויראה ברתת וזיע, משהגיע לברכת 'שלא עשני עבד' קרא בקול מר לאדון האדונים: 'איך אוכל לומר ברכה זו בשעה שנמצאים אנחנו בעוצר ושבי, וחינם נמכרנו ולא בכסף. איך יוכל עבד לברך ברכת בן חורין בשעה שמוט עבדות נתון על צווארו ומוסרי שביה נתונים על גופו? איך יכול עבד כזה לברך ליוצרו ולומר 'שלא עשני עבד', הלא לצחוק ולעג יהיה, כמשוגע שאין בו דעת ותבונה, והרי כלל גדול בידינו הוא שיש לכוון בתפילה וברכה, ושפיו ולבו יהיו שווין, ואיך אוכל לומר ברכה זאת ולבי בל עמי?".

השיב הרב אשרי וכתב:

"שאלה זו נפתחת בגדולים, הלא הוא אבודרהם, שכתב באות 'השבוי', אם מברך שלא עשני עבד; וכתב דלא תקנו הברכה מפני העבודה עצמה, היינו שמברך מפני שאינו צריך לעבוד עבודת עבד כעבדים, אלא עיקר הברכה היא מפני שאין עבד כנעני ראוי לבוא בקהל ופטור ממצוות, ולכן שבוי יהודי שפיר חייב בברכה זו, עי"ש. ולפי זה יוצא, שעיקר הברכה הזאת נתקנה לא על עבדות הגוף, אלא על עבדות הנפש, ולכן שפיר מברך הוא את הברכה הזאת אפילו כשהוא נתון במצור ובשב".

מדבריו למדנו שעבד הוא אשר עובד עבודה פיזית קשה, אך עבדות עמוקה יותר היא עבודת רוחנית. כאשר זמנו של האדם אינו בידו, כשהוא מחויב לפעול בהתאם לדרישותיו של פרעה, או של כל נוגש אחר, הוא המוגדר כעבד. שוטרי בני ישראל הוכו כשלא הצליחו "ללבוש הלבנים כתמול שלשום גם תמול גם היום". זהו שעבוד של עבודת פרך..

לא פלא אם כן שהמצוה הראשונה שנצטוו ישראל היא מצות קידוש החדש. ישראל זוכים ש"החדש הזה לכם", לכם הוא מסור ואי אתם מסורים בידו (מדרש תנחומא). זו מצוה שמאפשרת לישראל להיות בני חורין ברוחם, וממילא יכולים יהיו לקבל תורה.

סדר "מועד" משישה סדרי משנה מהווה ביטוי לכך שהזמנים נמסרו לישראל על מנת לקדשם, ולקבוע עיתים ומועדים בהם יקיימו רצון בוראם.

לומדי הדף היומי, שמקדישים מזמנם ומקדשים אותו לעת קבועה יום יומית, מוכיחים כי יודעים הם להשתמש בזמן כהלכה, והזמן מסור בידם להתעלות בו ברוחניות.

בברכת שבת שלום

הרב דוד לאו

רב העיר מודיעין

החומר בעלון מתוך

מתיבתא

הגמרא של לומדי הדף היומי
לפרטים ועשיית מנויים

1800-22-55-66

העלון יו"ל ע"י המרכז העולמי להפצת הדף היומי
זכרון משה" טל: 02-5377604

העלון מופץ בלמעלה מ-10,000 תיבות דוא"ל ע"י רשת "היכלי תורה"
טל: 1599-55-30-55 פקס: 03-5422711 דוא"ל: Tora10@bezeqint.net
להצטרפות לקבלת העלון נא לשלוח אמייל לכתובת הנ"ל.
הערות והארות יתקבלו בברכה!

This bulletin is available in English too! To subscribe e-mail us at tora10@bezeqint.net

יום שישי כ"ט טבת

תענית י"א

אמירת עננו בתפילת ערבית

בגמרא, אמר רבי זעירא בשם רב הונא שיחיד שקיבל עליו תענית, אפילו אם אכל ושתה כל הלילה למחר אומר בתפילתו עננו. ופירש רש"י (שבת כד. ד"ה ערבית) בדעת רב הונא, שגם בלילה בתפילת ערבית צריך הוא לומר תפילת עננו אף שבכל הלילה אוכל הוא ושותה.

וכתב רבי עקיבא איגר בהגהותיו בסוגייתנו שנראה שרש"י לא גרס בסוגייתנו שלמחר אומר הוא עננו, אלא גרס שאומר עננו, ופירש בזה שאף בלילה כבר אומר הוא בתפילתו עננו ולא רק למחר בתפילת שחרית.

אמנם בדברי תרומת הדין (סי' קמה) נראה שגרס בבסוגייתנו אלא שפירשו באופן אחר, שפירש כך: יחיד שקיבל עליו תענית למחר – מתפלל תפילת תענית. והיינו שאם קיבל עליו להתענות מחר, אומר עננו בתפילתו כבר היום בתפילת ערבית. כל זה הוא מעיקר הדין, אך הביא רש"י (תענית שם) שהגאונים תקינו שלא יאמרו עננו לא בתפילת ערבית ואף לא בתפילת שחרית אלא רק בתפילת מנחה של תענית, כיון שיש לחשוש שמא מחמת החולשה לא ישלים האדם את תעניתו אלא יאכל לפני סיום התענית, ונמצא בכך שקרן בתפילתו, ולכן רק בהגיע תפילת המנחה שהוא בסוף היום וראה שיכול להשלים את תעניתו רק אז יאמר תפילת עננו.

וכתבו הראשונים שאין כוונת הגאונים לומר שגם בזמן הגמרא לא היו אומרים עננו אלא בתפילת המנחה, שודאי בזמן הגמרא היו אומרים עננו בכל התפילות, אלא שבזמננו של הגאונים ראו שהדורות הולכים ונחלשים ולכן קרוב היה הדבר שיבואו לידי אונס ויצטרכו לאכול ולכן תקינו שלא יאמרו עננו אלא בתפילת המנחה (שו"ת הרשב"א ח"א סי' תקמב, ארחות חיים הלכות תענית אות כב). וכן כתב הר"ן (ד' סוף ד"ה ירושלמי) מחמת כן, שאם בטוח הוא שיתענה כגון דורות ראשונים מזכיר בתפילתו עננו, וכן כתב המהרש"א (שבת כד.). ומכל מקום אף לדעת הגאונים היינו דווקא ביחיד, אבל שליח צבור בתפילתו אומר עננו גם בשחרית כיון שיכול הוא לסמוך על כך שודאי אחד מתוך הציבור ישלים את תעניתו (תוס' בסוגייתנו ד"ה לך ועוד).

מלבד דעת הגאונים שכתבו שאין לומר עננו בערבית ושחרית מחשש שמא לא ישלים את תעניתו, דעת בעל המאור (תענית ג.) היא שמטעם אחר אין לומר עננו בתפילת ערבית, כיון שלדעתו אין התענית מתחלת בשאר תעניות אלא ביום התענית ולא בליל התענית שהרי שליל התענית מותר עוד לאכול, ולכן אין לומר עננו בתפילת ערבית שהיא בליל התענית אלא רק משחרית. אך הרמב"ן במלחמות ה' חלק עליו וכתב להצדיק דעת הרי"ף שיום התענית מתחיל מבערב אף שאין מתענים אלא ביום, ולכן יכולים לומר עננו גם בערבית.

ולמעשה פסק בשו"ע (או"ח סי' תקסה ס"ג) שבארבע צומות גם היחיד אומר עננו בכל תפלותיו, כיון שאפילו אם יאחזנו בולמוס ויאכל שייך לומר עננו ביום צום התענית הזה, כיון שתיקנו חכמים להתענות בו. אך הרמ"א כתב שנהגו בכל הצומות שלא לאמרו כי אם במנחה, מלבד שליח צבור שאומר שחרית כשמתפלל בקול רם. ומנהג בני אשכנז כרמ"א וכדעת הגאונים הנ"ל שחוששים שמא יאכל ותבטל התענית, ומנהג בני ספרד כמחבר שאומרים עננו גם בשחרית וכדעת התוספות בסוגייתנו ועוד הרבה ראשונים שחלקו על הגאונים, אך בערבית אף בני ספרד אינם

יום שב"ק א' שבט

תענית י"ב

תענית חלום בזמנינו

בגמרא, אמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת. וכן נפסק להלכה שאם ראה אדם חלום רע ראוי לו להתענות בו ביום כדי לבטל את החלום ואפילו בשבת, וכמו שנתבאר באליבא דהילכתא. ודנו הפוסקים אם דין זה של תענית חלום נוהג גם בזמנינו. **שהטור** (או"ח סי' תקסח) כתב בשם רב עמרם ור' קלונימוס שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, כיון שאין אנו בקיאים בפתרון החלומות לידע איזה חלום הוא חלום רע ואיזה חלום הוא חלום טוב, ולכן אין מתענין בספק.

וביאר בשו"ע הרב (סי' רפח ס"ז) שאף חלומות שנתבארו פתרוניתיהם בגמרא מכל מקום אין מתענים עליהם לפי דעה זו כיון שנשתנו פתרוני החלומות מזמן חכמי הגמרא לזמנינו כמו שנשתנו הרפואות שבזמניהם ואינם מועילים עכשיו. ובכף החיים (שם ס"ק סג) כתב בשם אגדת אליהו (על הירושלמי מעשר שני פ"ד ה"א) שכתב שאם אדם מתייעץ עמו אם להתענות בשבת על חלום רע שחלם, הוא אומר לו שלא יתענה אלא יתענג בשבת באכילה ושתיה ובתנאי שלא ידבר בכל השבת עם שום אדם כיון שברוב דברים לא יחדל פשע, וישב בשבת ויקרא כל ספר תהילים מתחילה ועד סוף, ולמחר ביום חול יתענה תענית חלום אם ירצה וגם יתן צדקה כפי השגת ידו.

והחיד"א (רשב"א לפי מערכת הגימ"ל אות יז) כתב שיודע הוא על אדם גדול אחד שלא היה מקפיד בחלומות, ואמר שראה תלמיד חכם אחד שרוב שבתותיו עברו עליו בתעניות מחמת חלומות רעים שהיה חולם תדיר בשבת, ואמר לו אותו גדול בשבת אחת שלא יתענה ומאז והלאה הפסיק לחלום חלומות רעים בשבת. וכתב בעל בני יששכר בהגהותיו לדבש לפי, שכן נראה גם לו על פי השכל.

ויש שכתבו שגם בחול אין צריך להתענות בזמנינו תענית חלום. ובערוך השולחן (סי' רפח ס"ג) הביא בשם הריב"ש שאם הוא אדם שאינו מקפיד בחלום רע או שהתענית רע לו ומצטער הרבה בו יותר ממה שמצטער מפחד החלום אסור להתענות בשבת ואף בחול אין לו מצוה להתענות, והוסיף בערוך השולחן וכתב שפשוט שאם הרבה ביום מענין החלום או שישן בכרס מליאה שדברים אלו גורמים לחלום חלומות רעים אם כן פשוט שאין שום ממשות בחלום זה, וסיים וכתב שעתה נוהגים ללכת אל החכם שבעיר לפתור לו החלום והוא פותרן לטובה ולברכה, ולא ירגיל אדם בחלומות.

ובשדי חמד (פאת השדה כללים מערכת ד אות כז) כתב בשם ליקוטי מהר"ן שפירא, שמי שאינו מתנזר מתענוגים בימות החול ואוכל בשר ושותה יין בימים שאומרים בהם תחנון, אין חלומותיו חשובים ואין להתחשב בהם (וראה עוד דינים והנהגות לחזו"א או"ח ס"ה אות ד, קובץ אגרות ח"ב קמט, ושו"ת דברי חכמים מדברי פוסקי זמנינו).

המשך (תענית דף י"ב)

אומרים עננו כיון שחוששים לדעת בעל המאור שאין התענית מתחלת אלא ביום (שלחן גבוה סימן תקסה ס"ב ועוד, ועיי' טהרת המים בשו"ת טהרה מערכת ה' אות ל שדן במנהג בני ספרד בליל תשעה באב), ובני תימן נוהגים לומר עננו גם בערבית, וכדעת הרי"ף והרמב"ן שהתענית מתחלת מבערב (סידור עץ חיים צאלח דף קצט ע"א).

יום ראשון ב' שבט

תענית י"ג

טבילה במקוה של מים חמים

כתב המרדכי (שבועות הל' מקואות סי' תשנ) שהשיב רבינו שמשון לר"י אחיו (או"י הל' נדה סע' שסו) על דבר מה שאמרו לו על אחיו שכיון שיתא המקה בעירם צוננת והיה קשה לטבול בה, שהיה רוצה להתיר למלאת מקוה מים חמים ולחברו אחר כך אל הנהר על ידי השקה בנקב הרחב כשפופרת הנאד, ואמר רבינו שמשון שאין לעשות כן ומקוה כזו פסולה היא משום גזירה שגזרו חז"ל שמא יבואו לרחוץ במרחצאות מתוך שלא יראו הבדל בין המקוה למרחץ כיון ששניהם חמים הם.

וכתב ששמע כן ואינו זוכר אם מרבינו תם עצמו או מרבו הקדוש, שהיה מקוה אחד שהיו מחממות הנשים יורה מליאה מים ומטילים אותה למקוה כדי לחממו בימות החורף, ואסר להם רבינו תם לעשות כן ולא שמע טעמו של דבר שמחמתו אסר רבינו תם לעשות כן, וצייד רבינו שמשון שטעם זה אסר משום גזירת מרחצאות. והביא ראיה לדבריו מסוגייתנו שדנו בדין חייבי טבילות שטובלים כדרכם בתשעה באב וביום הכיפורים, ודנו בגמרא במה טובלים, שאם בחמים הם טובלים הרי אי אפשר לומר כן כיון שאין טבילה בחמים שהרי שאובים הם.

ורש"י (ד"ה טבילה) פירש דברי הגמרא על מים שאובים שהתחממו על ידי האש שבאמת יש בהם פסול מים שאובים, אך רבינו שמשון פירש כוונת הגמרא שגם אם באמת המים אינם שאובים מכל מקום אסור לטבול בהם כיון שכשאובים הם חשובים כיון שיש לגזור בהם שמא יבואו לטבול במרחצאות שהם מים שאובים.

והבית יוסף (יו"ד סוף סי' רא ד"ה כתב המרדכי) הביא דברי המרדכי, ופסק כן להלכה בשו"ע (שם סע"ה) שיש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמים לתוך המקוה לחממו וכן למלאת מקוה מים חמים ולחברו לנהר בשפופרת הנוד. והרמ"א כתב שיש מקילים ומתירים להטיל חמים למקוה כדי לחממו, והיא דעת הגהות מרדכי (שם) ועוד ראשונים שחלקו על המרדכי וכתבו שלא גזרו חז"ל על מקוה של מים חמים משום גזירת מרחצאות, ומכל מקום כתב הרמ"א שיש להחמיר ולא לטבול בחמים, אם לא במקום שנהגו להקל שאז אין למחות בידם.

אמנם בני ספרד היו מתחילה מחמירים שלא לחמם המקואות וכפסק השו"ע, ובספר ברכות מים (מיוחס, דף עב ע"ג) כתב שמעולם לא היתה טבילה חמה בירושלים ורק בני אשכנז שאינם פוסקים בבית יוסף מקילים בזה, וכתב שבשנת תקכ"ג בנה אחד בירושלים בית טבילה חמה, ועמדו כנגדו כל רבני ומופלאי הדור וערערו הרבה שלא לעשות מעשה נגד פסק השו"ע.

בזמנינו נהגו הכל להקל במרחצאות שחיממו את מימיהן, על פי מה שכתב בשו"ת נבחר מכסף (סי' יז) שאף הבית יוסף עצמו עשה מעשה בסוף ימיו והורה להתיר לחמם המקוה נגד מה שפסק בשו"ע להחמיר, משום שרבו המתירים, וכן גאוני צפת עוד בהיותה מלאה בחכמים גדולים הורו הלכה למעשה לכתחלה לחמם המקואות, וכן עשו מעשה הגאונים רבי אברהם בן יקר ורבי מלכיאל אשכנזי, וכתב שם שבזמנו בא הרופא החכם הגדול רבי עובדיה ויליסיד וחשש מאד להיזקן של בנות ישראל בטבילתן בצונן, ועשה מעשה על פי גדולי הדור לחמם את המקואות, וכתב שכן ראוי להורות. והוסיף שבהגיע תשובתו זו אל חכמי צפת וחכמי ירושלים הסכימו עמו להקל כיון שגם היתה בידם תשובה של הגאון מהריט"ץ שפסק גם כן להתיר. וכן כתב בשו"ת רב פעלים (חיד' יו"ד סי' טו) להקל לחמם המקואות וכתב שכן עשה מעשה הגה"ח רבי אליהו מני בעיר חברון, על פי התשובה שבספר נבחר מכסף הנ"ל שהבית יוסף עצמו הורה ועשה מעשה להקל. ובשו"ת צמח צדק (יו"ד ס"ס קעב) כתב שצריך להיזהר ולחמם

יום שני ג' שבט

תענית י"ד

אין מטריחין על הצבור

בסוגייתנו הובאה דעתו של רבי אמי שסובר שאם גזרו הרבה תעניות על הצבור לצורך איזה דבר ולא נענו, אין להוסיף ולהתענות עוד ועוד תעניות עד שיענו, אלא רק י"ג תעניות.

וטעם הדבר הוא כיון שאין מטריחים על הצבור להצריכם להתענות יותר מדי. ודין זה שאין מטריחים על הצבור להתענות, פסקו הרמב"ם (תעניות פ"א ה"ז) לענין אחר, בדין צבור שהתענו על איזה דבר ונענו באמצע תעניתם, כמו צבור שהתענו על גשמים ובאמצע תעניתם התחילו הגשמים לירד, שאף שיחיד שהתענה על איזה דבר ונענה באמצע תעניתו צריך הוא להשלים את התענית, מכל מקום צבור אינם משלימים את התענית, וכתב הר"ן (תענית ב: ד"ה הרי שהיה) שטעם הדבר הוא כיון שאין מטריחים על הצבור להתענות יותר מדי.

והרא"ש (תענית פ"א סי' ו) כתב טעם אחר למה שאין משלימים, כיון שצריכים להודות בסוף היום על שנענו בתפילתם מתוך נפש שבעה וכרס מלאה, ולכן טוב שיפסיקו בתעניתם ויאכלו ויוכלו להודות בסוף היום כראוי. ונפקא מינה בין הטעמים כגון שהתפללו לרפואתו של חולה וגזרו תענית צבור לזכות רפואתו ובתוך יום התענית מת החולה, שלפי טעמו של הר"ן שאין מטריחים על הצבור הרי גם באופן זה אין מטריחים על הצבור ואין צריך להשלים את התענית, אבל לפי טעמו של הרא"ש שמפסיקים להתענות כדי שיוכלו להודות בנפש שבעה אם כן באופן זה שאינם צריכים להודות בנפש שבעה צריכים להשלים את התענית כמו ביחיד (וראה תורת חיים או"ח סי' תקסט סק"ב).

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' קלג) דן לפי זה בספינת נוסעים שהגיעה מחוץ לארץ לארץ ישראל בעיצומו של יום טוב שני של גלויות, שהנה הדין הוא דכל עוד שלא הגיעו לארץ ישראל הרי הם נוהגים כמקום שיצאו משם וצריכים הם לנהוג ב' פעמים יום טוב, אך משהגיעו לארץ ישראל ודעתם להישאר שם הרי הם נוהגים כמנהג ארץ ישראל ואינם נוהגים קדושה ביום טוב שני. והסתפק בדינם של אנשים שהגיעו לארץ ישראל באמצע יום טוב שני, אם אומרים שכיון שכבר היו צריכים להתחיל את היום בקדושה עליהם גם לסיימו בקדושה, או שמא יש לומר שכיון שעכשיו בארץ ישראל הם ואינם חייבים ביום טוב שני הרי הם יכולים להפסיק מלנהוג קדושה אף באמצע יום זה.

וכתב בבצל החכמה שלכאורה דינם תלוי במחלוקת הרא"ש והר"ן הנ"ל אם אומרים שכדי שלא להטריח את הצבור יותר מדי אינם צריכים להשלים את התענית כשבאמצע יום התענית פקעה הסיבה שמחמתה התענו. שלדעת הר"ן שסובר שמחמת טורח הצבור מקילים ואין צריכים להשלים את התענית, אם כן הוא הדין בנידון זה שבאמצע יום טוב שני פקעה הסיבה שמחמתה צריכים לנהוג קדושה ביום זה. אך אם רק יהודי יחיד הגיע בספינה ואין כאן טורח צבור צריך הוא לנהוג בקדושה עד סוף היום כמו בתענית. ולדעת הרא"ש שאינו סובר מסברא זו של טורח הצבור, הרי שבין אם הגיעו צבור גדול ובין אם הגיע יחיד תמיד צריך להשלים את היום בקדושה, כיון שאין שייכת כאן הסברא שכתב הרא"ש לענין תענית שצריכים להודות בסוף היום על שנענו בתפילתם מתוך נפש שבעה וכרס מלאה.

המשך (תענית דף י"ג)

המקוה, כיון שמאד היה מקפיד בעל התניא ומוזהיר שיעשו מקוה חמה, הן מצד בריאות הגוף בדורות החלושים כאלו כידוע, והן מצד הדין כיון שמחמת עוצם הקור ממזהרים לטבול ואי אפשר להקפיד כל כך להזהר שלא תהיה חציצה (וראה עוד

מוריה פז עמ' עז-טז, וראה מועדים וזמנים ח"ד סי' שיא הערה א).

יום שלישי ד' שבט

תענית ט"ו

תקנות החכמים נגד מפקיעי שערים

החמירו חכמים הרבה בענשם של מפקיעי שערים ודימו אותם למלוי בריבית (ראה רמב"ם מכירה פ"ד ה"ז) ואמרו (בבא בתרא צ:): שאוצרי פירות ומלוי בריבית ומקטיני איפה ומפקיעי שערים עליהן הכתוב אומר (עמוס ח ה) לאמר מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאוזני מרמה, וכתוב (שם ז) נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם. ולא זו בלבד שגינו חכמים את מפקיעי השערים אלא שגם היו מתקנים תקנות כדי למנוע הפקעת שערים, ורבן שמעון בן גמליאל ביקש לתקן שלא יצטרכו נשים הטמאות בזיבה להביא את כל קרבנותיהן כדי שלא יצטרכו לקנות הרבה קינים לקרבנותיהן, כדי להילחם במפקיעי השערים שייקרו את מחיר הקינים (כריתות ח).

וכן מצאנו בסוגייתנו שתיקנו חכמים תקנה נגד מפקיעי השערים ואמרו שלא יתחילו לגזור תענית על הצבור ביום חמישי אלא תמיד יקבעו את התענית הראשונה ביום שני ורק את התענית השנייה יקבעו בחמישי, כדי שלא יבואו לידי הפקעת שערים. ופירש רש"י שאם יתחילו לקבוע תענית ביום חמישי יראו המוכרים שביום חמישי אנשים קונים הרבה סעודות, סעודה אחת למוצאי הצום ועוד כמה סעודות לשבת, וכיון שיהיה זה יום הצום הראשון לא ידעו המוכרים שמחמת התענית הוא שקונים מזון הרבה ויהיו סבורים שרעב בא לעולם ומחמת כן אנשים קונים הרבה מזון לאגרו לזמן הרעב ויבואו לייקר את השער, ומחמת חשש זה תיקנו חכמים שלא יקבעו תענית בתחילה בשבת (וראה עוד פ"י המשניות לרמב"ם פירוש אחר).

ודנו הפוסקים למעשה לפי זה בדבר יכולתם של חכמים בכל דור לתקן תקנות נגד מפקיעי השערים. ונודעה תשובתו של הצמח צדק (הישן סי' כח) בדבר מה שפעם אחת היו הערלים מוכרי הדגים מייקרים את שער הדגים לפי שראו שהיהודים קונים דגים לכבוד שבת גם במחיר יקר, ועשו הקהל הסכמה ששום אדם לא יקנה דגים שני חודשים, ונשאל הצמח צדק אם רשאים לעשות כן כיון שכבוד השבת הוא. והוכיח שיכולים לעשות כן ולתקן תקנות נגד מפקיעי השערים, וגם במקום שיש בדבר משום פגיעה בדיני התורה וכבמעשה של רבן שמעון בן גמליאל שאף על פי כן ביקש לתקן תקנה נגד מפקיעי השערים, וכל שכן קניית דגים שאינה אלא כבוד שבת שיכולים הקהל למנוע אותה כדי להילחם במפקיעי השערים. ובן המחבר כתב שם בהגה"ה להוכיח כן גם מסוגייתנו שתיקנו שלא לקבוע תענית בראשונה ביום חמישי גם כשהתענית נצרכת כיון שהוא עת צרה, כדי להינצל ממפקיעי השערים. וכן הביא במגן אברהם להלכה (סי' רמב"ס ק"א).

וכיוצא בדבר דן רבה של מצרים לפני ג' מאות שנה בשו"ת דרכי נעם (ח"מ סי' לח), בדבר שאלה שבאה לפניו בסוחר פשתן שהיו קונים יריעות פשתן מסוחרים מצריים ושולחים אותם לספרד, ובזמן מהזמנים התחילו המוכרים לייקר את השער ביותר מרבע שוים, ומחמת כן החליטו הסוחרים לעשות הסכמה שלא לקנות יריעות פשתן ורק אדם אחד יקנה מכל המוכרים עבור כל הסוחרים במחיר שווה ועל ידי כך לא יוכלו עוד המוכרים לייקר את השער. אלא שאדם אחד לא הסכים להסכמת הסוחרים ורצה להמשיך ולקנות בעצמו, ודן שם אם יכולים הסוחרים בהסכמתם לכופו שלא לקנות לעצמו כדי שלא יביא להפקעת שערים. ומסיק שיכולים הסוחרים לכופו זה את זה לעשות תקנה שלא יבואו להפקעת שערים, הן משום שיש כח ביד בני העיר לתקן תקנות לטובת אנשי העיר, והן משום שהגורם להפקעת שערים יש לו דין מוזק ממונו של חבירו כיון שמקלקל הוא את מקח כל בני האומנות הזו, ויכולים לכופו אותו בשוטים כדי שלא יזיק אותם.

המשך

יום רביעי ה' שבט

תענית ט"ז

תענית לרואה ספר תורה שנפל

בשו"ת דברי חיים (יו"ד ח"א סי' נט) נשאל אשר קרה בקהילת בריגל רחמנא ליצלן שבא השמש של בית המדרש בליל שבת קודש לבית המדרש ללון שם כדי לשמור על ספרי התורה כנהוג, וכיון שלא מצא שם שום אדם ולא רצה לישן שם יחידי לכן נעל את בית המדרש והלך לביתו לישן, ובבוקר ביום השבת מצאו הספרי תורה מונחים על האשפה בבזיון שבאו גנבים בלילה והוציאו הספרי תורה והפשיטום והשליכום ארצה ושאלו אנשי העיר מה לעשות. וכתב בדברי חיים שמה שנודע מנהג בני אשכנז להתענות כשנפל ספר תורה או תפילין, לכאורה אין לו שום מקור וסמך.

ויש שכתבו הסמך ממה שמבואר בירושלמי (סוטה פ"ז ה"ד), ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת, וכי יש תורה נופלת, שמעון בן יקים אומר זה החזון שהוא עומד. ופירש הרמב"ן (דברים כו כו) שהכוונה לחזון שאינו מקים את ספרי התורה להעמידן כתקן שלא יפולו. ומכיון שחזון הכנסת אחראי לדבר זה ומחמת כן הרי הוא בכלל ארור, ראוי לו להתענות כדי שיצא מכלל ארור ויהיה בכלל ברוך (דברי חיים שם בשם אמרי אש או"ח סי' ו).

אך כתב בדברי חיים שממקור זה אין ללמוד חיוב תענית אלא לגבאי וחזון הכנסת שהם אחראים לדבר זה והתקלה יצאה מתחת ידם, אך אין בזה כדי לחייב בתענית את שאר הקהל הרואים, ועדיין לא מצאנו סמך לחיוב זה.

אך בדברי חיים כתב מקור אחר לחיוב התענית מסוגייתנו, ועל פי זה כתב לחייב את כל הקהל. שהנה בסוגייתנו מבואר שהסיבה שמוציאים את התיבה של ארון הקודש לרחוב העיר בתעניות, היא כדי להורות ולומר שכלי צנוע היה לנו והוא ארון הקודש, ונתבזה בעוונותינו. הרי מבואר בזה שהעוונות הם הגורמים לבזיון התורה, ומעתה אם ח"ו נקרה סיבה לבזיון התורה ודאי מחמת חטא אנשי אותה העיר בא הדבר והיינו אותם שהיה להם הכלי צנוע ונתבזה, ולכן כל בני בית הכנסת והחברות של אותה בית הכנסת ראוי להם להתענות ולחזור בתשובה על עוונותיהם שגרמו לכלי הצנוע והקדוש להתבזות מחמת עוונותיהם. ובשו"ת אבני צדק (סי' קיח) הביא דברי הדברי חיים וקילסם, וכן הביא ראייה זו המהרש"ק (שנות חיים הל' תפילין סי' נה).

ולכן כתב בדברי חיים שראוי לגזור תענית על אנשי אותו בית הכנסת שני וחמישי ושני, ומי שאינו בריא בכחו יוכל לפדות התענית בממון לפי נדבת לבבו ולפי ערכו ויעשו מאותו ממון דבר מצוה כגון להשיא יתום או להספקת לומדי תורה, ובודאי תשובתם יעלה לרצון ועוונות יתפכו לזכויות וימתקו הדינים ויהיה חיים ושלום לכולם. ועל דרך זה כתב בנהר שלום (סי' תקסו) שמעשה היה בקהל אחד שנפל הספר תורה לארץ בשעת הוצאתו, וגזרו החכמים תענית בה"ב על כל האנשים שנמצאו בבית הכנסת בשעת הנפילה.

אך החיד"א בשו"ת חיים שאל (סי' יב) כתב שאין חיוב התענית בנפילת הספר תורה מעיקר הדין, ואינו אלא מנהג שנהגו להתענות מי שנפל ספר התורה מידי.

המשך (תענית דף ט"ז)

ובשו"ת הלל אומר (סי' קנא) כתב שאין צריך לתקן לאסור אכילת דגים כיון שבלאו הכי פטורים מלאכול דגים בשבת כשהם ביוקר גדול פי מאה ממחירים, ורק עד שליש צריך לבזבז, וכיון שבלאו הכי פטורים האכילת דגים הרי כל הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט. וסיים וכתב שבאמת בתקופה זו ניטל טעם בשר ודגים ונמסר רק להדיוטים (ראה סנהדרין עה.).

יום חמישי ו' שבט

תענית י"ז

תספורת חתן ביום חופתו

ובימי השבע ברכות

בש"ת שערי רחמים (פראנק, ח"א יו"ד סי' לא) נשאל בדבר חתן שרוצה לישא אשה בתוך שלושים של ימי אבלו, ונסתפק אם מותר לו להתגלח ביום החופה לכבוד נישואיו אם לאו. וצידד בתחילה לאסור שכיון שיום החופה יום טוב שלו הוא והרי הוא כיום טוב של תורה, וכמו שכתב בבית דוד (הלכות מגילה סי' קצו) שמטעם זה מותר לו להתגלח בתוך שלושים של ימי אבלו שכיון שחופה דוחה אבילות הרי היא כיום טוב של תורה, ואם הוא כיום טוב של תורה הרי הוא אסור בעשיית מלאכה ואין יוכל להתגלח. וכמו שכתב הרמ"א (אה"ע סי' סד ס"א) שחתן אסור בעשיית מלאכה, ואם כן אסור לו גם לגלח. ולא רק כשהחתן הוא ספר ויכול להתגלח בעצמו שודאי אסור לו לגלח את עצמו, אלא אפילו אם מישאו אחר מגלחו גם כן אסור כיון שהחתן מטה עצמו ומסייעו והרי הוא משתתף במלאכת הגילוח (ראה פרי חדש או"ח סי' תסח לענין גילוח בערב פסח). אך הביא ראיה להתיר ממה שמבואר בסוגייתינו שמלך מסתפר בכל יום, והרי מלך אסור בעשיית מלאכה וכמבואר בפרקי דרבי אליעזר (פט"ז, לגירסה שבבית יוסף אה"ע סי' סד ד"ה שלא יעשה), ואין מותר לו להסתפר אם הוא אסור בעשיית מלאכה. ומוכח מסוגייתנו שמלאכה כזו שהיא לצורך יופי לא נאסרה, ואם כן הוא הדין לחתן שנאסר בעשיית מלאכה כמלך שאף הוא לא נאסר במלאכה שהיא לצורך נוי.

ובאמת היתר התספורת לחתן מפורש בדברי הרמב"ן בתורת האדם (שער הסוף ענין מי שמתו מוטל לפניו ד"ה והיכא דנוהג), והובא להלכה בטור ושו"ע יו"ד (סי' שמב ס"א), שחתן שמת אביו ביום חופתו ונכנס לחופה שההלכה היא שנוהג ז' ימי בילול אחרי ז' ימי המשתה, שאינו מונה שלשים אלא משבעת ימי אבלות ואין ז' ימי המשתה מצטרפים למנין שלושים, ואין דינו כדין מי שקבר מתו ברגל שהרגל עולה למנין שלשים אף שאינו מונה שבעה אלא לאחר הרגל, כיון שמי שמת לו מת ברגל נוהגים בו דיני שלושים בתוך הרגל, אבל בשבעת ימי חופה מותר הוא בגיהוץ ותספורת משום מלך ביופיו תחזינה עיניו, ולכן אינם עולים לו כלל. ואם כן מפורש בדבריו שחתן מותר בתספורת בשבעת ימי המשתה שלו. וכן כתבו הרא"ש (כתובות פ"א ס"ו) והמאירי (כתובות ד. ד"ה אין) כדברי הרמב"ן שלא חלה אבילות שלשים בתוך חתונתו שהרי מותר לו לספר ולכבס.

אמנם בש"ת מהר"י בן לב (ח"ג סי' עב) נשאל בביאור דעת הראב"ד (אבל פ"א ה"ז) שהקשה למה לא יעלו ימי המשתה לשלשים, ונשאל מהר"י בן לב שהרי חלוק דין ימי המשתה מדין ימי המועד לענין מנהג שלושים בהם וכמו שחילקו הרמב"ן ושאר הראשונים שעמו. וכתב מהריב"ל שאפשר לתרץ שהראב"ד סובר שחתן אסור בתספורת כדי שלא יכנס מנוול לחתונתו, ולכן אסור לו להסתפר בתוך ימי המשתה כדי שיוכרח להסתפר לפניו כן, וכמו שאמרו לענין רגל וכמו שאמרו בסוגייתנו לענין אנשי משמר ואנשי מעמד שהם אסורים בתספורת כדי שלא יכנסו מנוולים למשמרתם ולמעמדם, וכן אסור גם לחתן להסתפר בימי המשתה שלו ונמצא שעל כרחו הוא נוהג מנהג שלושים בימי המשתה כיון שהוא אסור בתספורת, ולכן סובר הראב"ד שימים אלו צריכים לעלות לו למנין שלושים. ודברי המהריב"ל הובאו בקיצור בפתחי תשובה (אה"ע סי' סד סק"א) ובכרם שלמה (האס אה"ע סי' סד) שכתבו בשמו שחתן אסור להסתפר בז' ימי המשתה. אך בספר זכור לאברהם (ח"ב אה"ע מע' חתן דף רפ ע"א) הביא בשם ספר גור אריה (אה"ע סי' סד) שכתב אף הוא בשם מהריב"ל שאסור לחתן להסתפר בז' ימי החופה, וכותב שם שעין במהריב"ל וראה שלא

המשך

כפתור ופרה

אמרות קודש מגדולי ישראל
לפי סדר הדף היומי

יפה תענית לחלום כאש לנעורת

(תענית י"ב)

דע והבן, אע"פ שאמרו חכמים יפה תענית לחלום כאש לנעורת, לא אמרו אלא לעושה תשובה עם התענית. הרי יהודי אחד ראה חלום קשה בליל ט' בתשרי, והתענה בתשעה בתשרי וביוה"כ, הרי שני ימים ולילה ולא הועיל לו. לפי שמראין לו חלום קשה שיפשפש במעשיו. כי התענית במקום חטאת, מה קרבן אינו מועיל בלא תשובה, שנאמר (משלי כא כז) 'זבח רשעים תועבה', אף תענית חלום אינו מועיל בלא תשובה.

(ספר חסידים, סימן רנ"ו)

לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה צדיקים לאורה דכתיב אור זרע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי לב שמחה (תענית ט"ו)

פירוש צדיק הוא המוגדר במעשיו אף שהלב אינו שלם וישר עדיין מכל מקום מגביר שכלו על יצרו לבלי יגרר אחריו וזהיר במעשה בפועל כל רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. והמעשים מביאים קדושה ללב דעל כן מברכין אשר קדשנו במצוותיו פירוש קדושה בכל מקום הוא הבדלה להבדיל ולהפריש הלב מחמדות עולם ועל ידי זה זוכה לאור הזרוע שהוא השגת חידושין דאורייתא מתורה שבעל פה המאירים ללב. כי אורה זו תורה ותורה שבכתב היא האמת אשר מאריך תצמח שהיא כזריעה בלבבות בני ישראל להצמיח מתוך לבבם הרבה מאוד תוספות מרובה על העיקר...

אדם שיש בו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה ... זרקו מידו מיד עלתה לו וכו' (תענית ט"ז)

אבל זה הוא רק באם אינו רוצה לשוב מדרכו הרע שהשרץ חוזר ומטמא, אבל אם רצונו באמת לשוב אף שעדיין לבו אונסו, היינו שהעבירה מטמטמת את לבו, שוב נאמר דהוא היצה"ר הוא המושטין הוא המלאך המות, וכמו שמעבירין אותו מלמעלה מלקטרג, כן מעבירין אותו מלמעלה מלב האדם שלא ישמטם עוד את לבו ויהי' ביכלתו להוציא מחשבת תשובתו לפועל, ובאופן זה הנה פיו קודם ללבו. ובזה יש לפרש מה שאנו אומרים בתפילת נעילה ותלמודנו להתודות לפניך למען נחלל מעושך ידינו, וכו'.

(skinen pe, 326 תרס"א)

החומר ממדור "כפתור ופרה" מתור

מתיבתא הגמרא של לומדי הדף היומי

לפרטים ולהזמנת חוברת דוגמא חינם

חיגו 1800-22-55-66

המשך (תענית דף י"ז)

כתב כן אלא בישוב דעת הראב"ד שאפשר שיסבור שהחתן אסור להסתפר, אך להלכה פסק בשו"ע (יו"ד סי' שמב ס"א) כדעת החולקים על הראב"ד וסוברים ששבעת ימי המשתה אינם עולים למנין שלושים, ולדעתם ודאי מותר לחתן להסתפר בשבעת ימי המשתה. ובספר כנסת הגדולה (יו"ד סי' שמב) העיד שהמנהג פשוט להסתפר בשבעת ימי חופתו, וכתב שאף מהריב"ל לא אמר שאין לחתן להסתפר אלא בדעת הראב"ד, וגם בדעתו לא כתב כן אלא כמסתפק. עכ"ד. וכן פסק בספר יפה ללב (ח"ד סי' סד סק"ד) שמותר לחתן להסתפר בשבעת ימי המשתה שלו.

ובש"ת חתם סופר (יו"ד סי' שמח) דן אף הוא בדין חתן הנושא אשה בתוך שלושים לאבלו אם מותר לו להסתפר, ומסיק שביום חתונתו מותר אפילו בתספורת, ואם גלח באותו היום יש להתיר לו גם בשארי הימים שבתוך ימי המשתה לגלח אם אין שניהם אבלים, אבל אם לא גלח ביום ראשון אסור לו לגלח גם בשארי ימים אפילו אם היא אינה אבילה (עיי"ש בטעמי הדברים העולים מהלכות אבלות).

המשך

**הגאון רבי דוב לנדאו שליט"א
רי"ח בישיבת שפת אחת ירושלים
וחבר בד"ץ חוג חת"ם סופר ב"ב**

עליה לרגל

בתורה פר' ראה (דברים טז. טז.) כתוב: "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' א במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ה' ריקם".

הראיה האמורה היא שיביא עמו עולת ראייה, שהוא קרבן עולה מהבהמה או אף מהעוף. בנוסף לזה צריך להביא חגיגה, שהוא קרבן שלמים הבא מהבהמה. מצוה נוספת ישנה זו מצוות שמחה שהוא להביא קרבן שלמים בנוסף לקרבן העולה.

נשים פטורות מראיה, עולת ראייה וחגיגה. בשמחה האשה חייבת, אלא שנחלקו הדעות אם היא חייבת בקרבן או ששמחה היא בדברים אחרים. בעולת ראייה וחגיגה היא פטורה, משום שזו מצות עשה שהזמן גרמא. ובשמחה היא חייבת משום שכתוב ושמחת אתה וביתך.

האחרונים דנו אם קשור והדוק מצוות עצם הראיה להבאת הקרבנות. אולם ברור שלדעת הרמב"ם ז"ל אחד תלוי בשני, ואם בא בידים ריקניות בלא קרבן לא קיים גם את העשה של הראיה. כמו שאומר הוא (בפ"א מהלכות חגיגה): "מי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה - לא דיו שלא עשה מצות עשה, אלא עובר על לא תעשה, שנאמר: 'ולא יראו פני ריקם'".

לפי"ז, בזה"ז שאי אפשר להביא קרבנות, אין מצות עליה לרגל. וכן פסק הנודע ביהודה (בשו"ת מהד"ת ת' צ"ד). מ"מ על אף האמור, נהגו מאז החורבן לעלות לרגל. במס' נדרים (דף כ"ג:) מסופר מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל, ועברה על דעתו ועלתה לרגל. בא לפני רבי יוסי, אמר לו: ואילו היית יודע שעוברת על דעתך ועולה לרגל - כלום הדרתה? אמר לו: לא. והתירו רבי יוסי.

ודייק המהר"צ חיות וכתב: אע"ג, שר"י - לאחר חורבן היה, בכל זאת היו נוהגים לעלות לרגל להתפלל בירושלים במקום המקדש.

בכפתור ופרח (פרק ששי) הזכיר העליה לרגל בזה"ז, וכתב בזה"ל: "ומה שאנו נוהגין וכו' לעלות לירושלים בחגים ומועדים אינו אלא מפני עגמת נפש. ר"ל להרבות עגמת נפש וכו'".

במס' נדרים (דף לא.) שנינו: הנודר מעולי ירושלים - אסור בישראל ומותר בכותיים. ושם בגמ' שואלים: מדוע מותר ליהנות מכותיים, הרי גם הם מצווים לעלות לרגל? אמר אביי שהמשנה מדוברת על המצווה ועושה; כותיים - מצווים ואינם עושים.

בשו"ע יו"ד (סי' רי"ז סעיף ל"ט) פסק: "נדר מעולי ירושלים - אסור בישראל ומותר בכותיים". וביד יוסף בספר ידות נדרים (ס"ק מ"ג) תמה על זה שהביא בשו"ע פסק זה (שאינו נוהג בזה"ז), ותיירץ שאף שפטורים מ"מ נהגו לעלות לירושלים. וכותים אינם עולים.

העולה מדברינו שבזמן הזה אין חיוב לעלות לרגל. ומה שעולים הוא מנהג.

ראיתי בספר משמרת אריאל שצטט עוד מראה מקומות לעלות לרגל בזה"ז: ר"ן תענית י. רלב"ח קונטרס הסמיכה דף ס"ד. שאילת יעב"ץ ח"א סי' פ"ז. שו"ת מהרי"ט ח"א סי' קל"ד. אבקת רוכל סי' כ"ו, ספר חסידים הוצאת מקיצי נרדמים סי' תר"ל, שו"ת חתם סופר יו"ד סי' רל"ד. ועוד.